

พลวัตสิทธิสตรีเกาหลีใต้: กฎหมายครอบครัว ค.ศ. 1957-2005

ธัญนันท์ กล้าวิจิตร*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่รับบทความ 11 ธันวาคม 2567

วันที่แก้ไขบทความ 3 กรกฎาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ 14 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวและการแก้ไขกฎหมายครอบครัว ค.ศ. 2005 นับได้ว่าเป็นความสำเร็จครั้งใหญ่ของกลุ่มสตรีนิยมเกาหลีใต้ ซึ่งได้ทำการเคลื่อนไหวมาอย่างยาวนานตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ทว่าภายหลังความสำเร็จนี้ยังคงหลงเหลือค่านิยมทางเพศในครอบครัวและความรู้สึกต่อต้านสิทธิสตรีในสังคมปัจจุบันอยู่ บทความวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาประวัติศาสตร์สิทธิสตรีที่ปรากฏในกฎหมายครอบครัวของเกาหลีใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการสิทธิสตรีผ่านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1957-2005 โดยใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ศึกษาผ่านหลักฐานชั้นต้นและชั้นรอง เช่น บันทึกการประชุมรัฐสภา และหนังสือพิมพ์เป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีที่ปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมครั้งแรกของเกาหลีใต้ในทศวรรษ 1950 เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาความเป็นสมัยใหม่และการล่มสลายของโครงสร้างสังคมและครอบครัวตั้งแต่สมัยอาณานิคมญี่ปุ่น ในทศวรรษ 1910 ต่อมาเมื่อมีการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองสังคมสมัยใหม่ แนวคิดของลัทธิขงจื้อซึ่งเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคมดั้งเดิมของเกาหลีจึงกลายเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดการต่อต้านสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว โดยมีบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการแก้ไขกฎหมายครอบครัวทั้ง 3 ครั้ง ในกระบวนการพัฒนาสิทธิสตรีช่วงแรก ขับเคลื่อนโดยเครือข่ายองค์กรสตรีที่เน้นการเรียกร้องทางกฎหมายต่อฝ่ายรัฐบาลอนุรักษ์นิยมเป็นหลัก ก่อนที่จะเริ่มแพร่หลายในหมู่ประชาชน เกิดเป็นแรงขับเคลื่อนทางสังคมขนาดใหญ่ และนำไปสู่การยอมรับสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดกระแสตอบโต้จากเครือข่ายฝ่ายอนุรักษ์นิยมในสังคมด้วยเช่นกัน ทว่าบริบททางการเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ทำให้การพัฒนาสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวสำเร็จขึ้นได้ใน ค.ศ. 2005 ท่ามกลางกระแสต่อต้านของประชาชนบางส่วนในสังคม

คำสำคัญ: สิทธิสตรีเกาหลีใต้; การต่อต้านสิทธิสตรีเกาหลีใต้; กฎหมายครอบครัวเกาหลีใต้; สิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว

* ผู้รับผิดชอบบทความ: thanyanankl.1007@gmail.com

Dynamics of Women's Rights in South Korea: Family Law, 1957-2005

Thanyanan Klamwijit*

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Received 11 December 2024

Received in revised 3 Jul 2025

Accepted 14 Jul 2025

Abstract

The abolition of the family head system and the amendment of South Korea's Family Law in 2005 marked a significant victory for feminist groups, which had been pushing for these changes since the 1950s. However, despite these legal changes, patriarchal values within families and negative views toward women still exist in society today. This article looks at the history of women's rights in South Korea's Family Law from 1957 to 2005. It aims to examine the development of women's rights through the revision of family law, using historical research methods and analyzing sources like parliamentary records and newspapers. The study shows that the first major feminist movement in South Korea in the 1950s came about due to modernization and the breakdown of traditional family and social structures that had emerged since the Japanese colonial era in the 1910s. As the women's rights movement grew, Confucianism, which had been the foundation of Korea's traditional social system, became a major barrier to changes in family law. The political and economic conditions at different points in history played an important role in the three major amendments to the Family Law. In the early stages, the women's rights movement was mainly driven by organizations that focused on legal reforms aimed at the conservative government. Over time, the movement spread to the public, becoming a large social force that led to wider support for women's rights in family law. However, this shift faced strong resistance from conservative groups. In the end, the growing democracy in South Korea allowed the successful reform of the Family Law in 2005, despite ongoing opposition from certain parts of society.

Keywords: women's rights in South Korea; anti women's rights in South Korea; South Korean family law; women's rights in family Law

* Corresponding author: thanyanankl.1007@gmail.com DOI: 10.14456/tujournal.2026.15

บทนำ

การยกเลิก ระบบหัวหน้าครอบครัว (호주제도) ของเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 2005 ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นผลงานชิ้นสำคัญในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีเกาหลีใต้ เพราะเป็นความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศในระดับครอบครัว และเป็นประเด็นที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและยาวนานที่สุดตั้งแต่ทศวรรษ 1950 กลุ่มสตรีนิยมมองว่ากฎหมายครอบครัวที่ออกใน ค.ศ. 1957 เต็มไปด้วยลักษณะของการกีดกันทางเพศที่ฝังลึกในระดับครอบครัวและได้รับการรับรองอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรโดยการบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่ง (민법) ทำให้ต่อมา มีการเคลื่อนไหวขององค์กรสตรีต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อความเท่าเทียมทางเพศในครอบครัวอย่างแท้จริง

กฎหมายครอบครัวหลายมาตราที่เป็นปัญหาถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีลักษณะของการให้สิทธิและอำนาจแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้หญิงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะระบบหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเป็นระบบทะเบียนครอบครัวที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งของญี่ปุ่น ค.ศ. 1898 และถูกญี่ปุ่นนำเข้ามาบัญญัติในกฎหมายเกาหลีช่วงอาณานิคม กำหนดให้มีหัวหน้าของแต่ละครอบครัวซึ่งจะมีอำนาจเหนือบุคคลในครอบครัว และมีการสืบทอดตำแหน่งให้แก่ผู้ชายในครอบครัวต่อไป (Yune, 2005, p. 197) อ้างอิงไปกับระบบการเป็นผู้สืบทอดการบูชาบรรพบุรุษ ที่ถือเป็นตัวแทนและผู้นำของครอบครัว ทำให้ตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวกลายเป็นการสืบทอดทางสายเลือดของผู้ชาย (Yang, 1998) นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้วางระบบกฎหมายต่าง ๆ เพื่อควบคุมกิจกรรมครอบครัวต่าง ๆ ของเกาหลี เช่น การแต่งงาน การหย่าร้าง การรับบุตรบุญธรรม อำนาจปกครองบุตร และการสืบทอดมรดก

กระทั่งเมื่อเกาหลีประกาศอิสรภาพจากอาณานิคมญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1945 สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาควบคุมพื้นที่คาบสมุทรเกาหลี และให้สิทธิอำนาจแก่เกาหลีในการเลือกจัดการและกำหนดกฎหมายของตัวเองอย่างอิสระ รวมไปถึงกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวที่ญี่ปุ่นนำเข้ามาบัญญัติด้วย เกาหลีจึงได้จัดตั้งรัฐธรรมนูญและเริ่มร่างประมวลกฎหมายแพ่งของตนเองที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับระบบครอบครัวด้วย โดยมีคิม พย็องโน (김병노) และชัง คย็องกิน (장경근) เป็นผู้นำในการจัดทำร่างประมวลกฎหมายแพ่ง

กระทั่งใน ค.ศ. 1957 ร่างประมวลกฎหมายแพ่งของคิม พย็องโน ก็ได้ผ่านเข้าสภาในที่สุด ทว่าร่างกฎหมายครอบครัวก็ได้กลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของกลุ่มองค์กรสตรีที่มองเห็นปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศในร่างกฎหมายครอบครัว เช่น สัดส่วนการรับมรดก อำนาจการปกครองบุตร สิทธิการกำหนดที่อยู่อาศัย และการแบ่งทรัพย์สินหลังการหย่าร้าง เป็นต้น จึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะระบบหัวหน้าครอบครัว ที่จะให้สิทธิเหนือสมาชิกในครอบครัวแก่ผู้ชายและสืบทอดไปยังลูกชายคนโตของบ้านเท่านั้น ซึ่งฝ่ายอนุรักษ์นิยมก็ออกมาปกป้องกฎหมายครอบครัวในลักษณะนี้อย่างเข้มข้นเช่นกัน กฎหมายครอบครัวตั้งแต่นั้นมาจึงกลายเป็นการช่วงชิงพื้นที่และสิทธิในครอบครัวระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

บทความวิจัยนี้ ต้องการแสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่ช่วงก่อนที่ประมวลกฎหมายแพ่งที่มีบทบัญญัติกฎหมายครอบครัวจะผ่านรัฐสภาใน ค.ศ. 1957 ในสังคมเกาหลีใต้ก็ได้มีเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระทั่งทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์บทบัญญัติที่เกี่ยวกับกฎหมายครอบครัวโดยกลุ่มองค์กรสตรีที่เริ่มมีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาค่าความไม่เท่าเทียมทางเพศในกฎหมายครอบครัวอย่างเด็ดขาดแล้ว ทว่าฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่นำโดย คิม พย็องโน และชัง คย็องกิน ก็ได้โต้กลับเสียงวิพากษ์วิจารณ์และยืนยันในหลักการออกกฎหมายครอบครัวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของขนบธรรมเนียมเกาหลีด้วยเช่นกัน บรรยายการปะทะสังสรรค์ระหว่างฝ่ายองค์กรสตรีที่ยึดถือในหลักความเท่าเทียมทางเพศ กับฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่ยึดถือหลักขนบธรรมเนียมกลายเป็นบรรยายการดำเนินไปตลอดการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวตั้งแต่ทศวรรษ 1950 กระทั่งฝ่ายองค์กรสตรีประสบความสำเร็จในการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวและมาตราอื่น ๆ ในกฎหมายครอบครัวได้สำเร็จใน ค.ศ. 2005

งานศึกษานี้จึงไม่เพียงแต่มุ่งศึกษากระบวนการพัฒนาสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวที่เน้นการแก้ไขปัญหสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัวในมิติเดียวเท่านั้น แต่รวมไปถึงการแก้ไขปัญหที่เกิดจากกระแสตอบโต้หลังมีการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีในอีกมิติหนึ่งด้วย ซึ่งบทบาทและอิทธิพลของกระแสต่อต้านการแก้ไขกฎหมายเพื่อความเท่าเทียมทางเพศมีความสำคัญอย่างมากต่อความหมายของผู้หญิงในครอบครัวและทิศทางในการแก้ไขกฎหมายในแต่ละช่วง รวมไปถึงความรู้สึกของผู้คนบางส่วนในสังคมหลังการแก้ไขกฎหมายครอบครัวสำเร็จที่ยังคงเหลือความรู้สึกต่อต้านอยู่

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการสิทธิสตรีผ่านกฎหมายครอบครัวเกาหลีใต้ตั้งแต่ ค.ศ. 1957-2005

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานสตรีศึกษาในเกาหลีใต้ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังมาโดยตลอดตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เพื่อสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจเรื่องพัฒนาการของบทบาทสตรีเกาหลี เช่น งานของ Kim Yungchung (1979) และ Park Yong-ok (1984) ที่ศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์สตรี กล่าวถึงบริบททางการเมืองและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสถานะของสตรีเกาหลี และการเข้าสู่สมัยใหม่ที่ทำให้สถานะของผู้หญิงเปลี่ยนไปผ่านการเข้ามาของศาสนาคริสต์ และการพัฒนาการศึกษา ทำให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น เช่น เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวต่อต้านเจ้าอาณานิคมญี่ปุ่น งานศึกษาประเภทนี้ทำให้เห็นว่าผู้หญิงเกาหลีก็มีบทบาทที่สำคัญในสังคมเช่นกัน และกลายเป็นพื้นฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้กับงานสตรีศึกษาที่กำลังเติบโตมากขึ้น ต่อมาจึงมีการพัฒนาระเบียบวิธีแบบสตรีศึกษา เพื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่กดทับชีวิตของสตรีเกาหลีและหาวิธีแก้ไขปัญหในเชิงโครงสร้าง ซึ่งการศึกษาปัญหาของสตรีเกาหลีนั้นมีหลายระดับและหลายมิติ ทำให้งานที่เกี่ยวข้องกับสตรีเกาหลีมีวิธีวิทยาจากหลากหลายสาขาและมาจากมุมมองแบบสตรีนิยมเป็นหลัก งานศึกษาจากมุมมองสตรีนิยมเหล่านี้มีจุดร่วมเดียวกันคือสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศและคาดหวังความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกฎหมายในทิศทางที่ดีขึ้น

การศึกษาขบวนการสตรีและการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีในเกาหลีใต้ กลายเป็นหนึ่งในหัวข้อที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในงานสตรีศึกษา ทั้งการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ การศึกษา การคุกคามทางเพศ และกฎหมายครอบครัว เช่น งานของ Kim Kyunghee (1998), Kim Seungkyung (2014) and Suh Doowon and Park Innhea (2014) ที่ศึกษาการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีในประเด็นต่าง ๆ การจัดตั้งองค์กรสตรี ความร่วมมือของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาสตรีและกระแสสังคมโลก ในฐานะปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรสตรีและนำไปสู่ความสำเร็จในการออกกฎหมายความเท่าเทียมทางเพศต่าง ๆ

ในประเด็นการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี มีงานจำนวนไม่น้อยที่ศึกษาความเท่าเทียมทางเพศในกฎหมายครอบครัว เพราะเป็นประเด็นที่สำคัญและยาวนานที่สุดของขบวนการสตรีเกาหลีใต้ โดยส่วนมากมักศึกษาผ่านตัวบทกฎหมายครอบครัวในแต่ละช่วงเวลาที่มีการแก้ไข เพื่อวิเคราะห์ถึงหลักแนวคิดที่ปรากฏในกฎหมายครอบครัวซึ่งสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศ งานชิ้นสำคัญคืองานจากสาขานิติศาสตร์ของ Yang Hyun-ah (1998) ที่มองสถานภาพสตรีในกฎหมายครอบครัวผ่านอิทธิพลของลัทธิขงจื๊อ และการพยายามผสมกลมกลืนระหว่างความเป็นวัฒนธรรมเก่ากับความทันสมัยใหม่ โดยศึกษาผ่านการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของกฎหมายครอบครัวในแต่ละช่วงเวลา สอดคล้องกับงานของ Oh Jiyoung (1993) ที่สรุปว่าในกฎหมายครอบครัวเต็มไปด้วยอิทธิพลของลัทธิขงจื๊อที่ได้รับการปฏิบัติเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีมาอย่างยาวนาน และปรากฏออกมาเป็นความไม่เท่าเทียมทางเพศในกฎหมายสมัยใหม่ที่ยังคงลักษณะบิดาธิปไตยเอาไว้แม้จะมีการแก้ไขกฎหมายครอบครัวถึง 3 ครั้งด้วยกันก็ตาม งานศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น มุ่งเน้นการอธิบายแนวคิดพื้นฐานในสถาบันครอบครัวผ่านตัวบทกฎหมาย และการพัฒนาสิทธิสตรีและขบวนการสตรีในทิศทางที่ก้าวไปข้างหน้าท่ามกลางบรรยากาศทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาสิทธิสตรีเป็นหลัก ทว่าการศึกษากฎหมายครอบครัวไม่ได้มีเพียงการประเด็นของปัญหาที่กดทับสตรีที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีเท่านั้น

งานกลุ่มทั้งสองกลุ่มศึกษาการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีด้วยแนวคิดสตรีนิยมเสรีนิยม (liberal feminism) โดยงานกลุ่มแรกเน้นที่กระบวนการในการพัฒนาสิทธิสตรีซึ่งได้รับการผลักดันโดยกลุ่มสตรีนิยมและองค์กรเพื่อสิทธิสตรีหัวก้าวหน้าของเกาหลีใต้และความร่วมมือกับรัฐบาลเพื่อความเท่าเทียมทางเพศในทางกฎหมายเป็นสำคัญ งานกลุ่มสตรีนิยมเสรีนิยมนี้นำเสนอการพัฒนาความเท่าเทียมทางเพศในบริบทของการได้รับการรับรองทางกฎหมาย ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของผู้หญิงในสังคมได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียม ขณะเดียวกันงานกลุ่มที่สองเน้นการศึกษากฎหมายครอบครัวเป็นประเด็นหลัก และนำเสนอว่ากฎหมายครอบครัวที่ควรได้รับการแก้ไขนั้นมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมทางเพศซึ่งเป็นผลมาจากสำนักทางขนบธรรมเนียมประเพณีของเกาหลีใต้ให้สถานะของผู้หญิงเป็นรองผู้ชายในครอบครัว โดยมีแนวคิดลัทธิขงจื๊อในวัฒนธรรมครอบครัวเกาหลีเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาสิทธิสตรีเกาหลีใต้

อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งยังมีปัญหาจากกระแสตอบโต้หลังการเคลื่อนไหวของขบวนการสตรีที่พยายามขัดขวางการแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศในอีกมิติหนึ่งด้วย แต่งานศึกษาของ

เกาหลีใต้ที่เรามองจากข้อตรงข้ามกับขบวนการสตรีเพื่อเข้าใจแรงตอบโต้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในประเด็นกฎหมายครอบครัว ซึ่งพบว่าฝ่ายอนุรักษ์นิยมทั้งภาครัฐและภาคสังคมมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการแก้ไขกฎหมายครอบครัวแต่ละช่วง บทความวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาการพัฒนาสิทธิสตรีท่ามกลางกระแสตอบโต้เพื่อเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์สิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว ซึ่งจะเป็นการสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจและเป็นพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาความเข้มแข็งของขบวนการสตรีที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีการวิจัย

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ศึกษาผ่านหลักฐานขั้นต้นในภาษาเกาหลีเป็นหลักคือ 1. เอกสารบันทึกการประชุมรัฐสภา ในช่วงทศวรรษ 1950-1980 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดขึ้นที่ถกเถียงเรื่องกฎหมายครอบครัวอย่างเป็นทางการครั้งแรกระหว่างฝ่ายสิทธิสตรีกับรัฐบาลอนุรักษ์นิยมในการประชุมรัฐสภา เพื่อศึกษาหลักการและเหตุผลที่ส่งผลต่อการบัญญัติและเสนอแก้ไขกฎหมายครอบครัวแต่ละครั้ง 2. หนังสือพิมพ์ ในช่วงทศวรรษ 1970-1980 เพื่อศึกษาการเคลื่อนไหวและการปะทะสังสรรค์เรื่องกฎหมายครอบครัวในภาคสังคมระหว่างฝ่ายสิทธิสตรีกับกลุ่มอนุรักษ์นิยมซึ่ง 3. เอกสารประกอบอื่น ๆ เช่น รัฐธรรมนูญ รายงานการวิจัย และสิ่งพิมพ์ประชาสัมพันธ์ ซึ่งสะท้อนเจตนารมณ์ของภาครัฐในการออกนโยบายที่ส่งผลต่อการพัฒนาสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว ประกอบกับการศึกษาผ่านหลักฐานชั้นรองอื่น ๆ เช่น ข้อมูลที่รวบรวมโดยหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เกาหลีใต้ และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาเกาหลีและภาษาอังกฤษ มีขอบเขตช่วงเวลาการวิจัยตั้งแต่การร่างกฎหมายแพ่งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวครั้งแรกใน ค.ศ. 1957 ถึงการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวใน ค.ศ. 2005

ผลการวิจัย

ก่อนที่จะมีการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีเกาหลีใต้ในทศวรรษ 1950 เกาหลีใต้ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการ เช่น การเข้ามาของศาสนาคริสต์ การศึกษาของผู้หญิง การปฏิวัติวัฒนธรรมในสมัยอาณานิคม การเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม และการเกิดขึ้นของผู้หญิงใหม่ (new women: 신여성) ซึ่งส่งผลให้สังคมในเวลาต่อมาเริ่มเห็นความสำคัญของสิทธิสตรีและตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวของนักสิทธิสตรี

การเข้ามาของความเป็นสมัยใหม่ในเกาหลี

โครงสร้างสังคมเกาหลีใต้เดิมมีรากฐานมาจากแนวคิดของลัทธิขงจื๊อใหม่ (neo-confucianism) ตั้งแต่สมัยโชซอน (ค.ศ. 1392-1897) ซึ่งได้นำแนวคิดของลัทธิขงจื๊อจากจีนมาปรับใช้ในสังคมโชซอน โดยเป็นอุดมการณ์ของรัฐในการจัดระเบียบการปกครอง สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมอย่างเข้มงวด เพื่อสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและความสามัคคี ทำให้สังคมโชซอนมีความเป็นลำดับขั้นสูง และแต่ละกลุ่มมีบทบาทตามสถานะทางสังคมที่ชัดเจน

ในสังคมโซซอน ผู้หญิงได้รับผลกระทบอย่างมากจากการจัดลำดับชั้นทางสังคมที่แยกจากผู้ชายอย่างชัดเจน โดยผู้หญิงจะถูกกำหนดให้มีบทบาทหน้าที่อยู่ในบ้านและครัวเป็นหลัก ขณะที่ผู้ชายมีหน้าที่ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงก็มีหน้าที่ในการดูแลทุกอย่างในบ้าน ตั้งแต่การดูแลครอบครัวสามี ทำอาหาร ทำความสะอาดบ้าน เลี้ยงบุตร และให้กำเนิดลูกชายเพื่อสืบทอดสายเลือด ลักษณะสำคัญของระบบครอบครัวแบบดั้งเดิมคือการให้สิทธิและอำนาจแก่ผู้ชายในครอบครัว เช่น ชนชั้นทางสังคมและสิทธิต่าง ๆ ได้รับการถ่ายทอดจากบิดาสู่บุตรชายเท่านั้น และบิดาเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองบุตรแต่เพียงผู้เดียว เป็นไปตามหลักคตินิยมขงจื้อที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตรชาย ซึ่งบุตรชายต้องกตัญญูต่อบิดามารดาและมีหน้าที่เป็นผู้นำในการทำพิธีบูชาบรรพบุรุษ และความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ซึ่งภรรยาต้องเชื่อฟังและให้ความเคารพสามี นอกจากนี้ยังมีหลักความชั่วร้าย 7 ประการ (실거지악) ซึ่งกำหนดลักษณะความผิดของผู้หญิงที่จะทำให้ถูกสามีขับไล่ออกจากบ้านได้ คือ ผู้หญิงที่ไม่เชื่อฟังพ่อแม่สามี ผู้หญิงที่ไม่มีบุตรชาย ผู้หญิงที่นอกใจ ผู้หญิงที่หึงหวง ผู้หญิงที่มีโรคทางพันธุกรรม ผู้หญิงที่พูดโกหก และผู้หญิงที่ลักขโมย (Kim, 1979, pp. 52-53)

วิถีชีวิตที่แบ่งแยกบทบาทหน้าที่และพื้นที่ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงอย่างชัดเจนเช่นนี้ได้รับความนิยมนมากในหมู่ชนชั้นสูงยงบัน (양반) กระทั่งเมื่อเข้าสู่ช่วงปลายสมัยราชวงศ์โซซอน โครงสร้างทางสังคมและครอบครัวแบบดั้งเดิมก็เริ่มค่อย ๆ พังทลายลง เมื่อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสมัยใหม่โดยผ่านทางชาวตะวันตกที่เข้ามาพร้อมกับความรู้ใหม่ ๆ และการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ และญี่ปุ่น ที่เข้ามาปกครองเกาหลีในฐานะประเทศอาณานิคม

คนโซซอนเดิมไม่ได้มีความสนใจในความรู้แบบตะวันตก กระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้ปรากฏสารานุกรมเกี่ยวกับความรู้ตะวันตก เช่น คณิตศาสตร์ และอาหาร ที่เขียนโดยอี ซูกัง (이수광) และสิ่งของเกี่ยวกับดาราศาสตร์ของมิชชันนารีตะวันตก ที่นำกลับมาเกาหลีโดยชอง ดูว็อน (정두원) หลังการได้ไปพบกับชาวตะวันตกที่จีนและสนใจในความรู้ใหม่ ๆ ของชาวตะวันตก นอกจากนี้คณะทูตเกาหลีบางส่วนที่เดินทางไปจีนยังเขาริตเป็นผู้บันทึกศาสนาคริสต์ (Seth, 2020, p. 244) ความรู้ตะวันตกและศาสนาคริสต์ที่เข้ามาในเกาหลีช่วงแรกจึงเป็นการเข้ามาผ่านปัญญาชนและคณะทูตที่ได้ทำการติดต่อกับมิชชันนารีในจีนและดึงดูดให้ศาสนาคริสต์เริ่มเข้ามาเผยแผ่ในเกาหลี และเติบโตในหมู่ชนชั้นล่างอย่างมาก

ต่อมาในทศวรรษ 1880 เมื่อศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เข้ามาในเกาหลี ได้นำเอาความรู้และการศึกษาเข้ามายังเกาหลีด้วย โดยเข้ามาสนับสนุนการศึกษาของผู้หญิงเพื่อการปลดปล่อยผู้หญิงจากการกดขี่ทางสังคม มิชชันนารีหญิงที่เข้ามาในเกาหลีคนสำคัญได้แก่ Mary Fitch Scranton ได้ก่อตั้ง Women's Foreign Missionary Society ในกรุงโซล ค.ศ. 1885 ทำให้ผู้หญิงหลายคนเริ่มเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสเตียน และสนับสนุนให้ผู้หญิงได้เข้ารับการศึกษโดยเปิดชั้นการเรียนการสอนในช่วงเย็นวันอาทิตย์ เพื่อให้ผู้หญิงที่ถูกจำกัดเวลาออกจากบ้านสามารถออกจากบ้านมาเรียนได้ ทำให้ผู้หญิงชนชั้นสูงหลายคนได้รับโอกาสในการศึกษาความรู้ใหม่ ๆ จากเดิมที่สังคมโซซอนมอบโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้ชายเท่านั้น

Marry F. Scranton ได้ก่อตั้งโรงเรียนสตรีอีฮวา (O[화학당] โรงเรียนสำหรับเด็กผู้หญิง ใน ค.ศ. 1886 ในช่วงเวลานี้การศึกษาสมัยใหม่ได้เข้าถึงผู้หญิงได้เป็นอย่างดี มีครอบครัวจำนวนมากส่งลูกสาวให้เข้ารับการศึกษานี้ในโรงเรียนของมิชชันนารีที่มีการเรียนการสอนด้วยความรู้สมัยใหม่ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ นอกจากนี้นโยบาย Nevius ที่เน้นให้ความสำคัญกับชนชั้นแรงงานและผู้หญิงเพราะมองว่าแม่มีอิทธิพลกับลูกซึ่งจะกลายเป็นพลเมืองในอนาคต ทำให้ศาสนาคริสต์เข้าถึงชนชั้นแรงงานและผู้หญิงได้เป็นอย่างดีอีกด้วย (Seth, 2020, p. 250) ทำให้ต่อมาจนถึง ค.ศ. 1908 มีโรงเรียนสำหรับเด็กผู้หญิงที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารีเพิ่มขึ้นอีกกว่า 25 แห่ง

นอกจากโรงเรียนสตรีที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารีแล้ว ยังมีโรงเรียนที่ก่อตั้งโดยรัฐบาลเกาหลีและญี่ปุ่นอีกด้วย โดยหลังจากที่ญี่ปุ่นเข้ามามีปกครองเกาหลีหลังสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (Russo-Japanese War: ค.ศ. 1904-1905) ญี่ปุ่นได้ใช้การศึกษาเป็นช่องทางในการควบคุมเกาหลี มีการเปิดโรงเรียนสำหรับเด็กผู้หญิงเพื่อตอบสนองนโยบายแม่ที่ฉลาด ภรรยาที่ดี (wise mother, good wife: 현모 양처) อุดมคติดั้งเดิมของความเป็นผู้หญิงโดยญี่ปุ่น ปลุกฝังให้เด็กผู้หญิงใช้ภาษาญี่ปุ่นและมีความจงรักภักดีต่อจักรวรรดิญี่ปุ่น (Kim, 1979, p. 236) ญี่ปุ่นสนับสนุนการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมีมัธยมศึกษาแก่ผู้หญิงเกาหลี ทว่าไม่สนับสนุนการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของผู้หญิงเกาหลี เนื่องจากเด็กผู้หญิงต้องกลายเป็นภรรยากับแม่หลังแต่งงานเข้าบ้านสามี ขณะที่การศึกษาระดับสูงได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากมิชชันนารี โดยใน ค.ศ. 1925 ได้มีการก่อตั้งวิทยาลัยอีฮวา (Ewha College) สถาบันการศึกษาระดับสูงสำหรับเด็กผู้หญิงแห่งแรกของเกาหลี ก่อนจะพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยสตรีอีฮวา (Ewha University) มหาวิทยาลัยหญิงแห่งแรกที่ได้รับการรับรองโดยรัฐบาลเกาหลีใน ค.ศ. 1946 ทำให้ผู้หญิงเกาหลีจำนวนมากได้รับการศึกษาสมัยใหม่

ศาสนาคริสต์เติบโตในเกาหลีอย่างโดดเด่น นอกจากการสนับสนุนการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงแล้ว สิ่งที่ทำให้ผู้หญิงซึมซับจากศาสนาคริสต์คือการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกทางความเชื่อแบบดั้งเดิม ศาสนาคริสต์มอบความเชื่อที่ต่างจากขนบธรรมเนียมดั้งเดิมแบบขงจื้อ ว่าผู้หญิงจะได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกับผู้ชายในการพบพระเจ้า จากเดิมที่ชีวิตหลังความตายขึ้นอยู่กับลูกชายที่มีหน้าที่ในการเป็นผู้นำพิธีบูชาบรรพบุรุษ เป็นการท้าทายความเชื่อดั้งเดิมของเกาหลีอย่างมาก ทั้งมิชชันนารีอเมริกาจำนวนมากก็ให้การสนับสนุนทางการเมืองกับเกาหลี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกาหลีถูกญี่ปุ่นรุกรานตั้งแต่ทศวรรษ 1900 เช่น Homer B. Hulbert มิชชันนารีอเมริกาที่ผูกพันกับเกาหลีและสนับสนุนการทำกิจกรรมทางการเมืองเพื่อปลดปล่อยประเทศจากการปกครองของญี่ปุ่น คริสตจักรบางแห่งกลายเป็นสถานที่ประชุมของนักเคลื่อนไหว (Kim, 1979, p. 207)

ในด้านเศรษฐกิจของเกาหลี หลังเกาหลีเปิดการค้าระหว่างประเทศจากสนธิสัญญาคังฮวา (Treaty of Kanghwa) ค.ศ. 1876 เกาหลีเริ่มเปลี่ยนรูปแบบจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากการติดต่อทำการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะหลังจากที่ญี่ปุ่นเข้ายึดเกาหลีเป็นรัฐอาณานิคม ค.ศ. 1910 การเกษตรหดตัวจากร้อยละ 70 เหลือเพียงร้อยละ 40 ญี่ปุ่นเข้ามามีฐานการผลิตในเกาหลี กลายเป็นยุคแห่งการพัฒนาเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมของเกาหลี ซึ่งเกณฑ์ชาวเกาหลีเข้า

เป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม เกิดเป็นชนชั้นแรงงานและชนชั้นกลางใหม่ที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะแรงงานหญิงซึ่งเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากเพราะมีค่าแรงต่ำ

ต่อมา ค.ศ. 1919 ได้เกิดการชุมนุมครั้งใหญ่ในเกาหลี หรือ The First March Movement เพื่อต่อต้านการปกครองอย่างกดขี่ของเจ้าอาณานิคมญี่ปุ่น มีการชุมนุมประท้วงและการปราบปรามอย่างรุนแรง ผลจากการเคลื่อนไหวครั้งนี้ทำให้ญี่ปุ่นทบทวนการปกครองอาณานิคมใหม่ โดยผ่อนปรนให้คนเกาหลีทำกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้อย่างอิสระมากขึ้น ยกเลิกการจำกัดสิ่งพิมพ์ ทำให้ต่อมาเกิดนิตยสารสตรีเองขึ้นในต่อมา ผ่อนปรนข้อจำกัดรัฐธรรมนูญ ทำให้คนเกาหลีมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ขยายเครือข่ายการสื่อสารและขนส่ง ทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง และผ่อนปรนให้มีการทำกิจกรรมทางสังคมได้ ทำให้เกิดสมาคม ชมรม และองค์กรที่หลากหลาย

สังคมเกาหลีใต้ในทศวรรษ 1920 มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากสังคมดั้งเดิมในสมัยโชซอน การเข้ามาของศาสนาคริสต์ที่ท้าทายระบบความเชื่อและสังคมขงจื้อ การเกิดขึ้นของการศึกษาศตรี การเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม การเกิดขึ้นของชนชั้นแรงงาน และการปฏิวัตินโยบายวัฒนธรรมโดยญี่ปุ่น ทำให้เกิดการจัดระเบียบใหม่ทางโครงสร้างสังคมและครอบครัว โดยเฉพาะผู้หญิง ซึ่งได้เริ่มหลุดพ้นจากกรอบขนบธรรมเนียมเดิมที่กำหนดให้ผู้หญิงมีหน้าที่และบทบาทในบ้าน ได้ออกมาเจอสังคมนอกบ้าน และพบโอกาสใหม่ ๆ ของตัวเองที่นำเสนอโดยสังคมสมัยใหม่ ผู้หญิงชนชั้นสูงได้รับการศึกษา และผู้หญิงชนชั้นล่างได้ออกมาทำงานหาเลี้ยงครอบครัว จากเดิมที่การศึกษาและหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวเคยเป็นบทบาทของผู้ชาย ขณะนี้ผู้หญิงสัมผัสกับประสบการณ์นอกบ้านและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศาสนา เกิดเป็นยุคสมัยใหม่ของผู้หญิงที่ต่างจากผู้หญิงโชซอน หรือที่เรียกกันว่า ผู้หญิงใหม่ (new women: 신여성)

ผู้หญิงใหม่ ของเกาหลี มักปรากฏในงานวรรณกรรม บทความ โฆษณา ในสื่อชนชั้นกลาง ตัวอย่างสื่อที่ได้รับความนิยมคือ นิตยสารสำหรับผู้หญิง ที่ก่อตั้งใน ค.ศ. 1922 ภายใต้ชื่อนิตยสารพูอิน (부인) ซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว ก่อนจะเปลี่ยนชื่อเป็นนิตยสาร ชิน-ยอซ็อง หรือที่แปลว่า ผู้หญิงใหม่ ใน ค.ศ. 1923 นิตยสารนี้ตีพิมพ์ผลงานที่กระตุ้นให้เกิดการตระหนักรู้ในตัวตนและบทบาทในสังคมของผู้หญิง และยังได้ตีพิมพ์บทความแนวสังคมนิยม เช่น สถานะชนชั้นของผู้หญิง และต้นกำเนิดของชนชั้นแรงงานหญิง ซึ่งแสดงให้เห็นแง่มุมที่แตกต่างจากนิตยสารผู้หญิงเชิงพาณิชย์ร่วมสมัยอื่น ๆ บทความครอบคลุมหัวข้อต่าง ๆ มากมาย เช่น ความรักและการแต่งงาน การเคลื่อนไหว และการตระหนักรู้ของผู้หญิง การศึกษาของสตรี รวมถึงหัวข้อย่อยอื่น ๆ เช่น รูปลักษณ์ อาชีพ และงานอดิเรกของผู้หญิง (encyclopedia of Korean culture, 2024) ตัวแทนบุคคลสำคัญในยุคสมัยของผู้หญิงใหม่ได้แก่ นา ฮเยซ็อก (나혜석) ผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาจากญี่ปุ่นและมีโอกาสเดินทางตามสามีไปยุโรป เมื่อเธอกลับมาเกาหลีได้เขียนบทความที่ตั้งคำถามถึงการแบ่งแยกชายหญิงในชนบสังคมเกาหลี สนับสนุนให้ผู้หญิงกล้าลุกขึ้นมาต่อสู้กับระบบสังคมและครอบครัวที่จำกัดชีวิตผู้หญิงและกล้าที่จะยืนหยัดเพื่อชีวิตของตัวเอง คิม ฮวัลรัน (김활란) ลูกสาวในครอบครัวชาวคริสต์ ได้รับการศึกษา

จากโรงเรียนมิชชันนารี เข้าร่วมสมาคม YWCA (the young women's christian association) ก่อนจะขึ้นมาเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยสตรีอีฮวา เพื่อสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาของผู้หญิงเกาหลี (Yoo, 2008, p. 194) และ อี แทย็อง (이태영) ทนายความหญิงคนแรกของเกาหลี ซึ่งตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา เธอได้กลายเป็นผู้นำคนสำคัญในกลุ่มนักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี ที่อุทิศตนทำการเคลื่อนไหวทั้งในทางกฎหมาย สังคม และวงวิชาการอย่างยาวนาน เพื่อแก้ไขกฎหมายครอบครัวให้มีความเท่าเทียมทางเพศ

เกาหลีใต้หลังภาวะสงคราม

เมื่อเกาหลีประกาศอิสรภาพจากอาณานิคมญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1945 สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาควบคุมพื้นที่คาบสมุทรเกาหลี และมีคำสั่งหมายเลข 21 เรื่องการจัดการทางกฎหมายในเกาหลี ใจความว่า “...กฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่จนถึง 9 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ให้มีผลบังคับใช้จนกว่าเกาหลีจะมีคำสั่งด้วนมาเพิกถอน...” คำสั่งนี้เป็นการเปิดทางให้เกาหลีได้เลือกจัดการและกำหนดกฎหมายของตัวเองอย่างอิสระ รวมไปถึงกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวที่ญี่ปุ่นนำเข้ามาบัญญัติด้วย (ยกเว้นบางมาตราที่สหรัฐอเมริกาให้เพิกถอนในพื้นที่ เช่น การใช้นามสกุลญี่ปุ่น เป็นต้น) ต่างจากกรณีของญี่ปุ่นที่สหรัฐอเมริกาเข้าไปทำการควบคุมอย่างเต็มรูปแบบ ต่อมาเกาหลีประกาศในปฏิญญารัฐธรรมนูญ (제헌헌법 선언서) เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1948 ว่า “...เพื่อลบล้างขนบธรรมเนียมทางสังคมที่ไม่ดีทั้งหมด และก่อตั้งประชาธิปไตย เราแสดงความตั้งใจอย่างสูงสุดในการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมของแต่ละบุคคล ในขอบเขตด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม...” (National Institute of Korean History, 2024) เพื่อรักษาความมั่นคงของชาติและลบล้างมรดกของญี่ปุ่นหลังสมัยอาณานิคม และได้เริ่มร่างประมวลกฎหมายแพ่งของตนเองที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับระบบครอบครัวด้วย โดยมีคิม พย็องโน (김병노) และชัง คย็องกิน (장경근) เป็นผู้นำในการจัดทำร่างประมวลกฎหมายแพ่ง

ประเด็นสิทธิสตรีในกระบวนการร่างกฎหมายครอบครัว

กฎหมายครอบครัว ในประมวลกฎหมายแพ่ง ค.ศ. 1957 ได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงลักษณะของความไม่เท่าเทียมทางเพศ โดยเริ่มมีกลุ่มองค์กรสตรีที่เล็งเห็นปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศ ตั้งแต่ในกระบวนการร่างประมวลกฎหมายแพ่ง ซึ่งกฎหมายครอบครัวที่เลือกปฏิบัติทางเพศมาตราต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องระบบหัวหน้าครอบครัว ยังคงมีอยู่แม้จะมีการกล่าวว่าเป็นระบบที่บัญญัติโดยญี่ปุ่นช่วงอาณานิคม กลุ่มองค์กรสตรีได้รวมกลุ่มกันเป็น สหพันธ์องค์กรสตรี (여성단체연합) ที่มี YWCA (young women's christian association) สมาคมสตรีเกาหลี (대한부인회) สมาคมเยาวชนสตรีเกาหลี (대한여자청년회) สถาบันวิจัยปัญหาสตรี (여성문제연구원) และองค์กรเพื่อสตรีอื่น ๆ ร่วมกันทำการเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อรัฐบาล โดยมี อี แทย็อง (이태영) ทนายความหญิงคนแรกของเกาหลีและผู้ก่อตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาทางกฎหมายสตรี (여성법률상담소) เป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวเพื่อความเท่าเทียมทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ยื่นหนังสือคำร้องต่อรัฐสภา ประธานาธิบดี และสภาผู้แทนราษฎร รวมไปถึงการณรงค์ทางสังคม การอภิปรายสาธารณะ และการบรรยายวิชาการ

(Choi, 2019) เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อความเท่าเทียมทางเพศในกฎหมายครอบครัวอย่างเป็นทางการครั้งแรกของเกาหลีใต้

กระทั่ง ค.ศ. 1957 ร่างประมวลกฎหมายแพ่งของคิม พย็องโน ก็ได้ผ่านเข้าสภา กลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในกลุ่มองค์กรสตรีเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเพศในกฎหมายครอบครัวที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเด็ดขาด กฎหมายครอบครัวจึงกลายเป็นพื้นที่ในการช่วงชิงสิทธิในครอบครัวระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยฝ่ายองค์กรเพื่อสิทธิสตรีและฝ่ายอนุรักษนิยม

ประเด็นสิทธิสตรีในกระบวนการร่างกฎหมายครอบครัว

เมื่อร่างประมวลกฎหมายแพ่งได้ผ่านเข้ารัฐสภา ก็ได้จัดให้มีการอ่านร่างกฎหมายแพ่งขึ้นใน ค.ศ. 1957 เพื่อเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมประชุม และมีการกล่าวถึงกระแสต่อต้านที่วิพากษ์วิจารณ์ว่ากฎหมายครอบครัวในร่างประมวลกฎหมายแพ่งนั้นมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมทางเพศด้วย โดยทั้งฝ่ายองค์กรเพื่อสิทธิสตรีและฝ่ายอนุรักษนิยมต่างก็มีตัวแทนในการแสดงจุดยืนของฝ่ายตนอย่างเข้มข้น

ในการอ่านร่างประมวลกฎหมายแพ่ง ค.ศ. 1957 ตัวแทนฝ่ายอนุรักษนิยมโดย ชัง คย็องกิน ในฐานะประธานคณะกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายแพ่ง ได้แสดงจุดยืนที่จะรักษาระบบกฎหมายครอบครัวในลักษณะนี้เอาไว้โดยกล่าวในการประชุมรัฐสภาสมัยที่ 3 วาระ 26/29 ว่า “...ในขณะที่รักษาระบบครอบครัวที่เป็นอัตลักษณ์ของประเทศตะวันออก การยึดถือหลักขงจื้อที่เรียกว่าการบูชาบรรพบุรุษก็ทำให้รักษามโนธรรมนิยมอันดีงามของโบราณเอาไว้ได้...” (National Assembly Minutes, 1957, Nov 5) แสดงออกถึงความต้องการที่จะรักษาระบบกฎหมายครอบครัวให้ตั้งอยู่บนรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ทั้งการรักษาระบบหัวหน้าครอบครัวโดยยึดหลักขงจื้อก็เป็นการรักษาความดีงามของชาติ และในส่วนของ การแก้ไขระบบกฎหมายนี้ได้รับการพัฒนาสภาพสตรีให้ดีขึ้นมากกว่าแต่ก่อนแล้ว การแก้ไขจะอยู่ในขอบเขตของการปรับให้เข้ากับยุคสมัยและการรักษาขนบธรรมเนียมของชาติ เพื่อไม่ให้กลายเป็นวัฒนธรรมที่ไร้ค่า โดยมีการปรับเรื่องผู้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวที่ในร่างเดิมระบุให้เป็นผู้ชายตามหลักการเป็นตัวแทนผู้นำบูชาบรรพบุรุษ แก้ไขให้ผู้หญิงในครอบครัวเดียวกันได้รับการจัดอันดับถัดจากทายาทผู้ชายผู้สืบทอดโดยตรง เป็นการเปิดโอกาสการสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวของผู้หญิงในลำดับถัดจากลูกชายคนโต (National Assembly Minutes, 1957, Nov 5)

การอภิปรายของชัง คย็องกิน เป็นการกล่าวถึงสาเหตุของการร่างกฎหมายครอบครัวให้มีลักษณะที่คงความเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของเกาหลี โดยชัง คย็องกินให้น้ำหนักกับเรื่องกฎหมายครอบครัวที่ตั้งอยู่บนรากฐานของศีลธรรมซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต เช่นเดียวกับคิม พย็องโน ที่เน้นความเป็นอัตลักษณ์ของระบบครอบครัวแบบเกาหลีที่ต่างจากญี่ปุ่น ซึ่งมีการกล่าวว่า เป็นระบบที่ได้รับมาจากญี่ปุ่นในสมัยอาณานิคม คิม พย็องโน ได้อภิปรายความแตกต่างของคำว่าครอบครัวที่เกาหลีได้กำลังนำมาใช้ว่าไม่ได้มีที่มาจากญี่ปุ่น หากแต่เป็นสิ่งที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตและกลายเป็นวัฒนธรรมของชาติ ดังที่กล่าวไว้ในการประชุมรัฐสภาสมัยที่ 3 วาระ 26/30 ว่า “...ระบบ

ครอบครัวของประเทศเรากับญี่ปุ่นนั้นแตกต่างกัน ...ที่นั่น บ้านของพวกที่เรียกว่าตระกูลขุนนาง ส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งภายใต้โองการของเจ้าศักดินาและทำงานที่นั่น คนเหล่านี้จะเรียกว่าบ้าน แต่สิ่งที่เรียกว่าบ้านของพวกเราคือ กลุ่มครอบครัว (가벌: 家閥) พวกเรามีกฎเช่นนี้และทำการสืบทอดมา ประเทศพวกเรามีระบบครอบครัวที่แตกต่าง...” นอกจากนี้ยังเน้นย้ำถึงลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของระบบครอบครัวเกาหลีที่ให้ความสำคัญกับเชื้อสายของบิดา และกลายเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายครอบครัวที่ต้องให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ดังที่มีการอธิบายไว้ว่า “...ร่างกายนั่นคือจิตวิญญาณของพ่อ ...เชื้อสายโมเลกุลนั้นเป็นของพ่อ และตั้งแต่อยู่ในท้องจนถึงคลอดออกมาเป็นหน้าท้องแม่ ดังนั้นจึงเป็นที่ทราบกันดีว่าชีวิตคือกระบวนการที่ไม่เลกุลของพ่อจะย้ายเข้าไปอยู่ในตัวของแม่ เติบโตในครรภ์ของแม่ และออกมาใหม่อีกครั้ง ฉะนั้นการสืบเชื้อสายที่ถูกต้องจึงต้องดูที่การสืบเชื้อสายฝ่ายพ่อเท่านั้น ในเกาหลี การสืบเชื้อสายพ่อที่สอดคล้องกับสรีรวิทยาข้างต้นก็คือระบบครอบครัวของประเทศเรา...” (National Assembly Minutes, 1957, Nov 6)

ในมาตราอื่น ๆ ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีลักษณะของความไม่เท่าเทียมทางเพศ เช่น สัดส่วนการรับมรดกนั้น ฝ่ายอนุรักษ์นิยมก็ได้ทำการโต้แย้งกลับไปด้วยเช่นกัน โดยกล่าวว่ามีการปรับสัดส่วนในมรดกของผู้หญิงให้มากขึ้นแล้ว ดังที่ซัง คย็องกิน กล่าวในการประชุมรัฐสภาสมัยที่ 3 วาระ 26/29 ว่า “...สถานะของผู้หญิงในสัดส่วนมรดกดีขึ้นมากแล้ว ลูกสาวและแม่จะได้รับมรดกครึ่งหนึ่งของลูกชาย หากมี 250 ลูกชายจะได้ 150 เหลืออีก 100 ลูกสาวกับแม่ก็จะแบ่งครึ่งคนละ 50...” และให้เหตุผลว่าการแบ่งสัดส่วนเช่นนี้เป็นไปตามวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งต้องแต่งงานเข้าบ้านผู้ชาย “...ที่ให้มากกว่าครึ่งหนึ่งไม่ได้เพราะหลังแต่งงานหน้าที่รับผิดชอบการเงินเป็นของผู้ชาย สำหรับผู้ชายที่หาเลี้ยงครอบครัวนั้นมีความรับผิดชอบทางการเงินมาก จึงให้มากกว่า และคนที่แต่งงานเข้าบ้านสามีอยู่อาศัยในฐานะทรัพย์สินของสามี จึงให้น้อยกว่าผู้ชาย ไม่ใช่การเลือกปฏิบัติทางเพศ...” (National Assembly Minutes, 1957, Nov 5)

การอธิบายของฝ่ายอนุรักษ์นิยมในการประชุมอ่านร่างกฎหมายแพ่งใน ค.ศ. 1957 นั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าลักษณะของกฎหมายครอบครัวที่ร่างขึ้นนี้ไม่ใช่ความไม่เท่าเทียมทางเพศ หากแต่มีรากฐานอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณีของเกาหลีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานและกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของเกาหลีเท่านั้น ซึ่งยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวของคนเกาหลี นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหลังอาณานิคมที่พยายามจะแยกอัตลักษณ์ร่วมออกจากญี่ปุ่นอีกด้วย อย่างไรก็ตามการอธิบายครั้งนี้ก็ทำให้เห็นว่าในการเมืองของเกาหลีได้ยังมีการเปิดรับฟังความเห็นของผู้ไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายครอบครัว เห็นได้จากที่มีการพูดถึงเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของกลุ่มองค์กรสตรี ที่มีน้ำหนักมากกระทั้งทำให้เกิดการแก้ไขกฎหมายครอบครัวบางมาตรา เช่น สัดส่วนมรดก และการให้ผู้หญิงมีอันดับในการเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัว แต่ด้วยลักษณะของการยึดถือในขนบธรรมเนียมของฝ่ายอนุรักษ์นิยมและบริบททางการเมืองหลังอาณานิคมและสงครามของเกาหลีได้ทำให้เกิดการแก้ไขกฎหมายครอบครัวให้มีความเท่าเทียมทางเพศเพียงบางมาตราเท่านั้น ขณะที่ฝ่ายสิทธิสตรีก็ยังคงเดินหน้าเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศต่อไป

ทางฝ่ายสิทธิสตรีหลังก่อตั้งองค์กรเพื่อสิทธิสตรีที่นำโดย อี แทย็อง ก็ได้ดำเนินการรณรงค์ทางสังคมประกอบกับการยื่นคำร้องขอแก้ไขร่างกฎหมายครอบครัว และประสบความสำเร็จในการยื่นร่างแก้ไขกฎหมายแพ่งภายใต้ชื่อของ ช็อง อิล-ฮย็อง (정일형) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และคนอื่นๆ อีก 33 คน ซึ่ง ช็อง อิล-ฮย็อง ยังมีสถานะเป็นคู่สมรสของ อี แทย็อง และเป็นตัวแทนขององค์กรสตรีในการอภิปรายคัดค้านร่างกฎหมายครอบครัวในการประชุมรัฐสภาด้วย

ในการประชุมอ่านร่างประมวลกฎหมายแพ่ง ค.ศ. 1957 ตัวแทนฝ่ายสิทธิสตรี ช็อง อิล-ฮย็อง ได้ยึดถือหลักความเท่าเทียมทางเพศเป็นหัวใจหลักในการอภิปราย โดยกล่าวไว้ในการประชุมรัฐสภาสมัยที่ 3 วาระ 26/33 ว่าร่างกฎหมายครอบครัวนั้นมีการกีดกันทางเพศซึ่งเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญที่รับรองโอกาสที่เท่าเทียมของแต่ละบุคคลโดยไม่มีการกีดกันทางเพศ “...ข้อเสนอของรัฐบาลและการแก้ไขโดยคณะกรรมการกฎหมายและตุลาการที่ยังคงระบบหัวหน้าครอบครัวไว้ ไม่มีคุณค่าทางกฎหมายและขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญของประเทศเรา ...การยอมรับสิทธิพิเศษของผู้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวนั้นขัดกับรัฐธรรมนูญของเราที่วางอยู่บนแนวคิดความเท่าเทียมทางเพศ ...” (National Assembly Minutes, 1957, Nov 9) ในการอภิปรายคัดค้านร่างกฎหมายครอบครัวครั้งนี้ ช็อง อิล-ฮย็อง ยกประเด็นเรื่องการขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญขึ้นมาในการโต้แย้ง โดยอ้างถึงหลักรัฐธรรมนูญในมาตรา 8 ที่กล่าวว่าพลเมืองทุกคนมีความเท่าเทียมกันโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติในขอบเขตทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ระบบชนชั้นพิเศษทางสังคมไม่ได้รับการยอมรับและไม่สามารถสร้างขึ้นในรูปแบบใด ๆ และมาตรา 20 ที่กล่าวว่าการแต่งงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิที่เท่าเทียมทางเพศ (Ministry of Government Legislation, Korean Law Information Center, 1948) ซึ่งช็อง อิล-ฮย็อง มองว่าไม่ควรให้สิทธิพิเศษกับบุคคลใดในครอบครัวทั้งการแบ่งทรัพย์สินและสิทธิการปกครองบุตรเพื่อรักษาหลักการความเท่าเทียมในรัฐธรรมนูญ

ในประเด็นเรื่องการแบ่งทรัพย์สิน ช็อง อิล-ฮย็อง มีการกล่าวถึงการแบ่งทรัพย์สินหลังหย่าร้างของคู่สมรส ที่เดิมมีการกำหนดให้แบ่งทรัพย์สินให้สามีในอัตราส่วนที่มากกว่า และทรัพย์สินที่ไม่แน่ชัดว่าเป็นของใครให้นับเป็นของสามี โดยยืนยันว่าควรกำหนดให้มีการแบ่งในสัดส่วนที่เป็นธรรม ดังที่อภิปรายในการประชุมว่า “...ขอเรียกร้องให้มีการกระจายทรัพย์สินของคู่สมรสหลังการหย่าร้างอย่างเป็นธรรมด้วย ในการคำนวณการแบ่งทรัพย์สินนั้น งานบ้านของภรรยา ก็ควรได้รับการประเมินอย่างเป็นธรรมด้วยเช่นกัน...” (National Assembly Minutes, 1957, Nov 9) เนื่องจากหน้าที่การทำงานบ้านของภรยามักไม่ถูกนับว่าเป็นการทำงาน ทำให้มีการมองว่าผู้หญิงที่แต่งงานเข้าบ้านผู้ชายต้องอาศัยเงินของสามีในการดำรงชีวิตและมีเพียงผู้ชายที่เป็นผู้ทำงานหาเงินเข้าบ้าน การแบ่งทรัพย์สินจึงตกอยู่ที่ฝ่ายชายมากกว่าผู้หญิง ซึ่ง ช็อง อิล-ฮย็อง มองว่าเป็นความไม่เท่าเทียมทางเพศในการแต่งงานที่ขัดกับหลักรัฐธรรมนูญมาตรา 20 อย่างชัดเจน เช่นเดียวกับประเด็นเรื่องอำนาจการปกครองที่เดิมให้เป็นของพ่อเป็นอันดับ 1 และแม่เป็นอันดับ 2 ซึ่ง อิล-ฮย็อง ให้ความเห็นว่า “...การให้สิทธิของผู้ปกครองกับพ่อนั้นขัดหลักรัฐธรรมนูญมาตรา 8 และ 20 ที่ว่าด้วยความเท่าเทียมทางเพศ เมื่อเทียบกับกฎหมายปัจจุบันของรัฐประชาธิปไตย เราเป็นพวกกล้าหลังที่เอาการกีดกันทางเพศมาใช้ในอดีต

ประเพณีสี่พันปีและพยายามรักษามันเอาไว้ เรื่องการเลี้ยงลูก เราต้องการคนเป็นแม่มากกว่าผู้ชาย เพราะฉะนั้นเราปกป้องคุ้มครองแม่กันเถอะ...” (National Assembly Minutes, 1957, Nov 9) ในการอภิปรายน้นนอกจากหลักการความเท่าเทียมทางเพศตามหลักรัฐธรรมนูญแล้ว ช็อง อิล-ฮย็อง ยังให้ความสำคัญกับอาชีพแม่บ้านและความเป็นแม่ของผู้หญิงที่เป็นบทบาทสำคัญในครอบครัวไม่เหินห่างไปว่าหน้าที่การทำงานหาเงินเข้าบ้านของผู้ชาย

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงแนวโน้มกฎหมายโลกประชาธิปไตยอีกด้วย ซึ่งช็อง อิล-ฮย็อง อ้างถึงว่าทั้งการจำกัดอำนาจปกครองบุตรให้แก่พ่อ การแบ่งสินสมรส และระบบหัวหน้าครอบครัวเป็นระบบลำหลังที่ประเทศประชาธิปไตยไม่ยอมรับ ดังที่กล่าวว่า “...ประเทศเดียวที่ยอมรับระบบหัวหน้าครอบครัวในทางกฎหมายมีเพียงเกาหลีใต้ ผู้คน 2.72 พันล้านคนไม่ยอมรับระบบหัวหน้าครอบครัว และปัจจุบันประเทศที่มีระบบหัวหน้าครอบครัวก็ไม่ใช่ระบบบังคับเหมือนประเทศเรา ...เพราะฉะนั้นการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวและการสืบทอดจึงเป็นการพัฒนาตามแนวโน้มกฎหมายโลก และขอให้ทำตามข้อเรียกร้องขององค์กรสตรีโดยเร็วที่สุด...” (National Assembly Minutes, 1957, Nov 9) ส่วนประเด็นอำนาจการปกครองบุตร ช็อง อิล-ฮย็อง อ้างถึงว่าประเทศอื่นทั่วโลกมีการให้สิทธิปกครองบุตรอย่างเท่าเทียม (National Assembly Minutes, 1957, Nov 9)

ในการอภิปรายเพื่อผ่านร่างกฎหมายแพ่งที่มีบทบัญญัติกฎหมายครอบครัวใน ค.ศ. 1957 นั้น จะเห็นได้ว่าทั้งฝ่ายอนุรักษ์นิยมและฝ่ายสิทธิสตรีต่างก็มีจุดยืนในการโต้แย้งเรื่องสิทธิในครอบครัว โดยฝ่ายอนุรักษ์นิยมยึดถือเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของเกาหลี และเป็นหลักการดำเนินชีวิตของคนเกาหลีใต้ กฎหมายครอบครัวจึงควรเป็นสิ่งที่รับกับวิถีชีวิตจริง ทั้งยังสะท้อนความต้องการลดล้างมรดกของญี่ปุ่นโดยการขบเน้นอัตลักษณ์ของขนบธรรมเนียมเกาหลีโดยผ่านระบบการสืบเชื้อสายพ่อและระบบครอบครัว ขณะที่ฝ่ายสิทธิสตรียึดหลักความเท่าเทียมทางเพศตามกระแสโลกประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยการตระหนักถึงหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวที่มีความสำคัญและเท่าเทียมกับผู้ชาย บรรยาการการโต้แย้งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากภาวะหลังสงครามที่เกาหลีใต้ต้องเร่งก่อตั้งและสร้างความเข้มแข็งของประเทศ และการเปิดกว้างในการแสดงออกทางการเมืองที่ทำให้เกิดการโต้แย้ง ประท้วง และแข่งขันทางอุดมการณ์เรื่องสิทธิด้วยเช่นกัน

นโยบายทางเศรษฐกิจกับการแก้ไขกฎหมายครอบครัว

หลังประมวลกฎหมายแพ่งที่มีบทบัญญัติกฎหมายครอบครัวผ่านรัฐสภาใน ค.ศ. 1957 กระแสคัดค้านกฎหมายครอบครัวโดยฝ่ายองค์กรสตรีก็ยังคงดำเนินต่อไปในสังคมเกาหลีใต้ ทำให้ต่อมาเกิดการแก้ไขกฎหมายครอบครัวใน ค.ศ. 1962 และ ค.ศ. 1977 การแก้ไขกฎหมายครอบครัวใน ค.ศ. 1962 นั้น เกิดขึ้นในบริบทที่เกาหลีใต้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเผด็จการทหาร ตั้งแต่ ค.ศ. 1961 หลังการรัฐประหารยึดอำนาจโดยพัค จ็องฮี (박정희) ในสมัยประธานาธิบดีพัค จ็องฮี มีการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขความเสียหายทางเศรษฐกิจของประเทศหลังภาวะสงคราม ซึ่งไม่ได้มีเพียงนโยบายที่เน้นการผลิตเพื่อส่งออกเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงนโยบายอื่น ๆ เช่น นโยบายจำกัดอัตราการเกิด (산아제한 정책) ซึ่งปรากฏว่ามีความเกี่ยวข้องกับค่านิยมการมีลูกชายของเกาหลีใต้ด้วย

การแก้ไขกฎหมายครอบครัว ค.ศ. 1962 เป็นการแก้ไขมาตรา 789 ว่าด้วยเรื่องการแยกตัวของบุคคลในครอบครัวเพื่อออกไปตั้งครอบครัวเองเมื่อแต่งงานและเมื่อสามารถดำรงชีวิตด้วยตัวเองได้ โดยระบุว่าอนุญาตให้ลูกชายคนที่ 2 เป็นต้นไป ยกเว้นลูกชายคนโต สามารถแยกออกไปสร้างครอบครัวเองเมื่อแต่งงานได้ (Yang, 2008, December, p. 78) ซึ่งในกระบวนการพิจารณาร่างปฏิรูปกฎหมายแพ่งครั้งนี้ สมาชิกรัฐสภามีความเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขกฎหมายครอบครัวว่าเป็นการแก้ไขเพื่อขจัดปัญหาครอบครัวขนาดใหญ่ (National Assembly Minutes, 1962, Dec 21) ในการแก้ไขกฎหมายครอบครัวครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ คือการทำให้เกิดจำนวนครอบครัวขนาดเล็กเพิ่มขึ้น ซึ่งนำไปสู่การมีจำนวนน้อยย่อยทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นตามกัน

อีกหนึ่งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจคือ ปัญหาอัตราการเกิดสูง ซึ่งเป็นประเด็นเรื่องการเพิ่มขึ้นของประชากร และกำลังอยู่ในความสนใจของประเทศอื่นทั่วโลกนับตั้งแต่ทศวรรษ 1950 สำหรับเกาหลีที่มีปัญหาจากภาวะหลังสงคราม ทำให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรในประเทศ จำนวนประชากรที่สูงจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐบาลก่อนหน้านี้ก็มีความพยายามแก้ไข ปัญหาอัตราการเกิดสูงมาก่อน แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ ในสมัยรัฐบาลพัค จ็องฮีจึงได้ตอบรับและสานต่อนโยบายเพื่อควบคุมอัตราการเกิด โดยการเปิดตัวโครงการวางแผนครอบครัวใน ค.ศ. 1961 ถือเป็นนโยบายของรัฐบาลอย่างเป็นทางการ ที่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังโดยเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะ 5 ปี นับตั้งแต่ ค.ศ. 1962 (National Archives of Korea A, 2024)

ในทศวรรษ 1970 โครงการวางแผนครอบครัวยังคงดำเนินต่อไป เนื่องจากอัตราการเกิดในทศวรรษ 1960 ยังคงสูงขึ้นเฉลี่ยกว่าหนึ่งล้านคนต่อปี คิม จูซู (김주수) อาจารย์มหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายครอบครัวได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า ระบบหัวหน้าครอบครัว ทำให้ค่านิยมในการมีลูกชายแข็งแกร่งขึ้น เป็นผลให้จำนวนประชากรในประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก และได้ให้คำแนะนำกับสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งเกาหลีใต้ (대한가족계획협회) ว่าไม่ควรให้มีการแบ่งแยกระหว่างลูกสาวกับลูกชาย และต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายเท่านั้นจึงจะเปลี่ยนจิตสำนึกของคนได้ (Segye Ilbo, 2009) ผลจากการปรึกษาหารือทำให้วาทกรรมในการรณรงค์การวางแผนครอบครัวเปลี่ยนไป จากเดิมที่ในทศวรรษ 1960 เน้นถึงการมีลูกในจำนวนที่เหมาะสม และเน้นรณรงค์ให้คนเข้ารับ การวางแผนครอบครัวก่อนมีลูกอย่างรอบคอบ แต่ในทศวรรษ 1970 ได้เริ่มพูดถึงเพศของลูกในป้ายประกาศการรณรงค์ โดยมีข้อความที่กล่าวว่า อย่าแบ่งแยกลูกสาวกับลูกชาย และให้กำเนิดแค่สองคนแล้วเลี้ยงให้ดีกันเถอะ (딸 아들 구별 말고 둘만 낳아 기르자) (National Archives of Korea B, 2024) ทั้งยังมีรูปครอบครัวที่มีลูกสาวทั้งสองคน เป็นการแสดงให้เห็นว่าครอบครัวที่มีแต่ลูกสาวก็สามารถเป็นครอบครัวที่มีความสุขได้ เพื่อลดค่านิยมการมีลูกชายซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้เกิดอัตราการเกิดที่สูงขึ้น

ต่อมาสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งเกาหลีใต้ จึงได้ร่วมมือกับ YWCA กลุ่มนักสิทธิสตรีอื่น ๆ และนายควม อี แทย็อง เริ่มการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขกฎหมายครอบครัว จนเป็นผลให้ต่อมาใน ค.ศ. 1977 ได้มีการแก้ไขกฎหมายครอบครัวขึ้นอีกเป็นครั้งที่ 2 โดยครั้งนี้ฝ่ายสิทธิสตรีนำโดยองค์กร

Pan Women's Group for the Revision of Family Law (PGR) และนักวิชาการด้านกฎหมายครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการในการแก้ไขครั้งนี้ด้วย (Yang, 2008, December, p. 78) โดยวันที่ 9 เมษายน ค.ศ. 1977 สมาชิกสภาอิ ชุกจง (이숙중 의원) ได้เสนอร่างแก้ไขกฎหมายครอบครัวและเรียกร้องให้มีการจัดตั้งอนุกรรมการเพื่อทบทวนพิจารณาอย่างจริงจัง ในการยื่นเรื่องขอแก้ไขกฎหมายครอบครัวครั้งนี้ ฝ่ายรัฐบาลมีท่าทีที่ประนีประนอมต่อความต้องการของฝ่ายสิทธิสตรีมากขึ้น ทว่ายังไม่สามารถแก้ไขกฎหมายครอบครัวตามข้อเสนอของฝ่ายสิทธิสตรีทั้งหมดได้ และขอให้แก้ไขเฉพาะส่วนที่จำเป็นต่อการขยายสิทธิสตรีแทน โดยเสนอให้เป็นการแก้ไขกฎหมายครอบครัวในบางมาตราให้มีความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้น เช่น การสืบทอดมรดกตามกฎหมายให้บุตรทั้งหญิงและชายได้รับมรดกในสัดส่วนที่เท่ากัน และอำนาจปกครองบุตรอนุญาตให้พ่อและแม่ใช้ร่วมกันได้ แต่หากความเห็นไม่ตรงกัน พ่อจะได้เป็นผู้ใช้อำนาจผู้ปกครอง (National Assembly Minutes, 1977, Dec 17, p. 6) นับเป็นการประนีประนอมระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายสิทธิสตรีที่ก้าวหน้าอย่างมากในทศวรรษ 1977 อันเป็นผลพวงจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลพัค จ็องฮี

นอกจากนี้ใน ค.ศ. 1980 ยังปรากฏรายงานการวิจัยเรื่อง ประชากรและการวางแผนครอบครัว (인구와 가족계획) โดยสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งชาติเกาหลีใต้ ซึ่งทำการศึกษารวมรวบและวิเคราะห์ปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรทั้งในระดับโลกและในประเทศเกาหลี ในรายงานแสดงให้เห็นถึงปัญหาของค่านิยมในการมีลูกชายว่าเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์อัตราการเกิดสูงของเกาหลีใต้ และมีแผนให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาค่านิยมการมีลูกชายเพื่อแก้ปัญหจำนวนประชากรต่อไป โดยเสนอว่าการแก้ไขกฎหมายครอบครัวที่มีลักษณะของชนบประเพณี เช่น ระบบหัวหน้าครอบครัว และการสืบทอดมรดก จะสามารถแก้ไขปัญหาค่านิยมการมีลูกชายของเกาหลีใต้ (Korean Family Planning Association, n.d. p. 42) แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลตระหนักถึงปัญหาที่ทางเพศที่แฝงอยู่ในกฎหมายครอบครัว และจะยังคงดำเนินการเดินหน้าแก้ไขกฎหมายครอบครัวต่อไปเพื่อแก้ปัญหาค่านิยมทางเพศที่ส่งผลต่ออัตราการเกิดของชาติ โดยมีผลประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสำคัญสูงสุด

ในทศวรรษ 1970 แม้จะอยู่ในช่วงรัฐบาลเผด็จการทหาร ทว่ายังมีนโยบายของรัฐที่สะท้อนการตระหนักถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศในครอบครัวระหว่างลูกสาวและลูกชายอันเป็นผลมาจากชนบธรรมเนียมประเพณีครอบครัวที่ให้บทบาท อำนาจ และความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกสาว จนนำไปสู่ค่านิยมในการมีลูกชายของคนเกาหลี ซึ่งนอกจากการณรงค์ให้คนเห็นความสำคัญของทั้งลูกสาวและลูกชายอย่างเท่าเทียมกันแล้ว รัฐบาลยังมองว่าการแก้ไขกฎหมายครอบครัวให้มีความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้นอาจสามารถช่วยลดปัญหาค่านิยมการมีลูกชายและทำให้คนมีลูกน้อยลงได้ แม้รัฐบาลจะมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นสำคัญ แต่ผลพวงของนโยบายนี้กล่าวได้ว่ามีส่วนช่วยให้เกิดการแก้ไขกฎหมายครอบครัวใน ค.ศ. 1977 ได้สำเร็จ ซึ่งนับเป็นการแก้ไขกฎหมายครอบครัวครั้งสำคัญที่เป็นการพัฒนาสิทธิสตรีอย่างเป็นรูปธรรมจนนำไปสู่การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อต้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวในทศวรรษ 1980

การแก้ไขกฎหมายครอบครัวกับการปะทะกันทางสังคม

เมื่อมีกระแสการแก้ไขกฎหมายครอบครัวเกิดขึ้น ทั้งรัฐบาลยังมีที่ท่าประนีประนอมต่อการแก้ไขกฎหมายครอบครัวตามแนวทางของฝ่ายสิทธิสตรี ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อต่อต้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวในครั้งนี้อย่างเด่นชัด โดยเป็นการรวมกลุ่มของปราชญ์ชงจื่อ (유림) ใน ค.ศ. 1977 และประกาศว่ากฎหมายครอบครัวปัจจุบันเป็นเสมือนป้อมปราการสุดท้ายของประเทศผู้ดีตะวันออก (동방예의지국) และผู้หญิงที่เรียกร้องการแก้ไขกฎหมายครอบครัวเป็นผู้หญิงที่เบี่ยงเบนไปจากศีลธรรมแบบดั้งเดิม (Dong-A Ilbo, 1977, 15 Dec, p. 2)

จะเห็นได้ว่า บรรยากาศของการแก้ไขกฎหมายครอบครัวกลายเป็นการเผชิญหน้าระหว่างฝ่ายสิทธิสตรีกับฝ่ายอนุรักษ์นิยมชงจื่อในภาคสังคมแทน ซึ่งรัฐบาลเองก็เล็งเห็นปัญหานี้เช่นกัน ทำให้ต่อมาเมื่อการเรียกร้องการแก้ไขกฎหมายครอบครัวยังคงดำเนินต่อไปในทศวรรษ 1980 รัฐบาลจึงให้ความสนใจเกี่ยวกับการแก้ไขกฎหมายครอบครัวว่าจำเป็นต้องฟังเสียงของประชาชนทุกฝ่ายในสังคม เนื่องจากกระแสความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ดังที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แพ มย็องอิน (배명인) กล่าวว่า “...เนื่องจากกฎหมายครอบครัวเป็นวัฒนธรรมที่ประมวลจากประเพณีและขนบธรรมเนียมของประเทศ ผู้คนจึงมักมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันเนื่องจากค่านิยมที่ต่างกัน ในการแก้ไขนั้นจึงมีปัญหามากมายที่ไม่สามารถจัดการได้โดยง่าย เห็นได้จากความคิดเห็นเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัวที่ขัดแย้งอย่างรุนแรงในหมู่ประชาชน...” (National Assembly Minutes, 1984, Oct 15, p. 14) ทำให้เห็นว่านอกจากฝ่ายรัฐบาลอนุรักษ์นิยมที่มีอำนาจในการออกกฎหมายครอบครัวแล้ว ยังมีกระแสสังคมทั้งจากฝ่ายที่ต้องการการแก้ไขกฎหมายครอบครัวให้มีความเท่าเทียมทางเพศและฝ่ายที่ต้องการรักษากฎหมายครอบครัวให้คงไว้ในกรอบของหลักชงจื่อที่เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางของกฎหมายครอบครัวอีกด้วย ซึ่งตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ได้มีการเคลื่อนไหวในประเด็นการแก้ไขกฎหมายครอบครัวจากทั้ง 2 ฝ่ายอย่างต่อเนื่องและเข้มข้น

ฝ่ายองค์กรเพื่อสิทธิสตรีกับฝ่ายอนุรักษ์นิยมชงจื่อ

การคัดค้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวทศวรรษ 1980 กลุ่มชงจื่อได้มีการรวมตัวกันเพื่อทำการเคลื่อนไหว เช่น สมาคมชงจื่อ (유도회) ภายใต้การดูแลของมูลนิธิชองกุนกวาน (성균관) และฮย็องโกโย (향교) สำนักการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อปกป้องขนบธรรมเนียมประเพณีของครอบครัวเกาหลี ทั้งยังได้ส่งถ้อยแถลงการณ์ไปยังคณะรัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภา และแวดวงศาสนา เพื่อปลุกระดมความคิดเห็นของสาธารณชนและรณรงค์ล่ารายชื่อผู้คัดค้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัว (Ji, 1982, 1 Mar, p. 7) ต่อมาฝ่ายสิทธิสตรีจึงได้จัดการประชุมเพื่อปรึกษาหารือทบทวนประเด็นการแก้ไขกฎหมายครอบครัวของเกาหลีใต้ในวันที่ 26-27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1982 เนื่องจากรัฐบาลกำลังวางแผนจัดการแก้ไขกฎหมายครอบครัวในรัฐสภา โดยมีนักวิชาการและตัวแทนจากทั้ง 2 ฝ่ายเข้าร่วมการประชุม ฝ่ายสิทธิสตรียังคงแสดงจุดยืนความเท่าเทียมทางเพศตามหลักรัฐธรรมนูญและกล่าวว่ากฎหมายครอบครัวต้องแยกออกจากจริยธรรมและจารีตประเพณี ขณะที่ฝ่ายคัดค้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัว

กล่าวว่าต้องเคารพกฎหมายครอบครัวที่ซึ่งมีจารีตประเพณี และจริยธรรมที่เข้มแข็งกว่าที่อื่น และการเลียนแบบความก้าวหน้าตามตะวันตกที่มากเกินไปก็เป็นปัญหาเช่นกัน (Shin, 1982, 2 Mar, p. 6) แสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่ต้องการขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเกาหลี และการปฏิเสธแนวคิดแบบตะวันตกที่มากเกินไป

ต่อมาองค์กรสตรีได้มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง โดยใน ค.ศ. 1984 ได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลในการลงนามในสนธิสัญญา CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) กับองค์การสหประชาชาติ รวมถึงมีการจัดตั้งองค์กรสตรีเพิ่มขึ้นอีกหลายองค์กร เช่น Women's Association for the Revision of Family Law เป็นต้น อีกทั้งฝ่ายสิทธิสตรีก็ได้รวมกลุ่มองค์กรสตรี 44 องค์กร จัดตั้งสมาคมสตรีเพื่อการแก้ไขกฎหมายครอบครัว (가족법 개정을 위한 여성 연합회) และเน้นย้ำถึงหลักความเสมอภาคและหลักสิทธิมนุษยชนสากลมากกว่าความจำเป็นในการปลดปล่อยผู้หญิงจากปีศาจปิศาจ (Kim, 2014, p. 72-73) กลุ่มองค์กรสตรีใช้ประโยชน์จากกระแสประชาธิปไตยในการเคลื่อนไหวมากขึ้น โดยเชื่อมโยงความเท่าเทียมบนพื้นฐานสิทธิมนุษยชนสากลกับการเป็นประชาธิปไตย ทำให้ได้รับความสนใจและการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไปมากขึ้น

การเคลื่อนไหวจากองค์กรสตรีเช่นนี้ ทำให้ฝ่ายต่อต้านเริ่มออกมาแสดงจุดยืนและเริ่มสร้างเครือข่ายองค์กรเพื่อคัดค้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวมากขึ้นเช่นกัน โดยปรากฏการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ เนื่องจากใกล้เวลาที่รัฐบาลจะให้สัตยาบันอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ซึ่งมุ่งความสนใจไปที่ระบบหัวหน้าครอบครัว มีการร่วมมือกับสมาคมต่าง ๆ อีก 5 สมาคม และจัดการชุมนุมประท้วงที่เมืองแทจ็อน (대전) และเมืองชุงช็อง (충청) ใน ค.ศ. 1984 ทำให้เห็นว่ากลุ่มต่อต้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวเริ่มมีการขยายพื้นที่การชุมนุมไปที่ต่างจังหวัดมากขึ้น โดยร่วมมือกับขงจื้อท้องถิ่นเพื่อดำเนินการยื่นหนังสือร้องเรียนให้กับรัฐสภาเป็นจำนวนมาก พร้อมกับจัดการชุมนุมประท้วงในพื้นที่ต่าง ๆ ต่อมา ค.ศ. 1986 กลุ่มขงจื้อออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวอีกครั้ง เนื่องจากสมาชิกรัฐสภาพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้านมีการร่วมกันลงชื่อและยื่นร่างกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายครอบครัวต่อรัฐสภา สมาชิกขงจื้อจึงรวมตัวกันชุมนุมประท้วงที่หน้ารัฐสภากรุงโซล เพื่อต่อต้านการแก้ไขกฎหมายครอบครัวกระทั่งเกิดเหตุจลาจลขึ้น พร้อมกันนี้ยังได้ส่งหนังสือขอความร่วมมือไปยังฮย็องกโย 213 แห่งทั่วประเทศ เพื่อให้ฮย็องกโยแต่ละเขตพื้นที่ยื่นคำร้องไปยังรัฐสภาไม่ให้อนุมัติร่างแก้ไขผ่านช่องทางโทรศัพท์และจดหมาย และมีการกดดันและข่มขู่สมาชิกรัฐสภาว่าจะไม่ลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป (Kim, 1986, 2 Dec, p. 11)

ใน ค.ศ. 1988 ฝ่ายสิทธิสตรียังคงเดินทางเรียกร้องการแก้ไขกฎหมายครอบครัวต่อไป โดยมีเป้าหมายเพื่อยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวอย่างเด็ดขาด และมีการส่งร่างกฎหมายครอบครัวไปยังคณะกรรมการนิติบัญญัติและตุลาการ ทำให้ฝ่ายอนุรักษ์นิยมขงจื้อยังไม่พอใจและแสดงความคิดเห็นว่า “...ไม่สามารถยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวได้ เนื่องจากขัดต่อหลักจริยธรรมดั้งเดิมและหลักการในการดำเนินชีวิตพื้นฐานของสังคม... การยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวจะเป็นการทำลายขนบธรรมเนียม

ของระบบครอบครัว ซึ่งเป็นหลักประกันความมั่นคงและการพัฒนาระเบียบของครอบครัว และส่งผลกระทบต่ออุดมการณ์ดั้งเดิม เช่น ความกตัญญูต่อผู้ใหญ่และความกตัญญูต่อพ่อแม่ (경로효친)...” (Dong-A Ilbo, 1988, 1 Dec, p. 9)

ในทศวรรษ 1980 รัฐบาลมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการแก้ไขกฎหมายครอบครัวมากขึ้น ด้วยเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบกับกระแสการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาธิปไตยซึ่งองค์กรสตรีก็ได้ร่วมเคลื่อนไหวและสามารถยึดโยงความเท่าเทียมทางเพศกับหลักประชาธิปไตยได้ อีกทั้งกระแสสิทธิสตรีในฐานะสิทธิมนุษยชนโลกซึ่งเกาหลีใต้ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาสิทธิสตรีก็เป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการสนับสนุนสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว ทว่าในอีกด้านหนึ่ง ฝ่ายอนุรักษ์นิยม โดยเฉพาะกลุ่มขงจื้อก็ได้มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาเดียวกัน เนื่องจากเห็นแนวโน้มของการแก้ไขกฎหมายที่เปิดรับฟังฝ่ายสิทธิสตรีมากขึ้น ทว่าการแก้ไขกฎหมายครอบครัวเพื่อความเท่าเทียมทางเพศก็ยังคงดำเนินต่อไปอย่างเข้มแข็งเช่นกัน

การยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัว: ความสำเร็จของสิทธิสตรีในกฎหมายครอบครัว

ตั้งแต่ทศวรรษ 1990 บริบททางการเมืองของเกาหลีใต้เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงและมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การขึ้นมาของรัฐบาลพลเรือนคิม แทจุง (김대중) ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับนักเคลื่อนไหวหัวก้าวหน้าตึกขึ้น ขณะเดียวกันกลุ่มองค์กรสตรียังครองแรงค์ให้ยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัว ซึ่งยังคงอยู่ในกฎหมายครอบครัว โดยทำกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เช่น การล่ารายชื่อยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัว การจัดเวทีประชุมเพื่อหารือทางวิชาการ การจัดพิมพ์หนังสือเล่มเล็กเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว และการณรงค์บนท้องถนน ซึ่งหนึ่งในการรณรงค์ที่สร้างความตระหนักรู้มากที่สุดคือ การรณรงค์ใช้นามสกุลทั้งพ่อและแม่ (부모 성 함께 쓰기 운동) ใน ค.ศ. 1997 มีผู้หญิงเข้าร่วมกว่า 170 คน ซึ่งตามธรรมเนียมของเกาหลีลูกที่เกิดมาต้องใช้นามสกุลพ่อ เป็นการรณรงค์เชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับคนในสังคมถึงลักษณะความเป็นปิตาธิปไตยของครอบครัวเกาหลี ซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจจากประชาชนทั่วไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่เพียงแต่จะทำให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ชายในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการลบเลือนตัวตนของผู้หญิงในครอบครัว และความกดดันในการให้กำเนิดลูกชายตามค่านิยมลูกชายของเกาหลี ก็กลายเป็นการตระหนักรู้ครั้งใหญ่ของคนในสังคมด้วย ทำให้คนจำนวนมากเริ่มเห็นด้วยกับการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัว ใน ค.ศ. 1999 มีผลสำรวจโดยศูนย์ให้คำปรึกษาทางกฎหมายสตรีเรื่องความเห็นของสาธารณชนเกี่ยวกับการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัว ผลปรากฏว่ากว่าร้อยละ 41.7 เห็นด้วยกับการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัว ขณะที่อีกร้อยละ 35.3 เห็นว่าควรรักษาเอาไว้ (Kim, 2014, pp. 108-112)

นอกจากนี้การจัดตั้งหน่วยงานเพื่อรับผิดชอบเรื่องการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวและการแก้ไขกฎหมายครอบครัวโดยเฉพาะ ในสมัยรัฐบาลโน มูฮย็อน (노무현) ค.ศ. 2003 ก็ได้สร้างแรงกดดันให้กับกระทรวงยุติธรรมที่มีจุดยืนแบบอนุรักษ์นิยมในการแก้ไขกฎหมายก่อนหน้านี้ และกลายเป็นแรงขับเคลื่อนครั้งสำคัญ กระทั่ง วันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2005 มีคำตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญว่าระบบ

หัวหน้าครอบครัวขัดต่อรัฐธรรมนูญ และให้มีการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวจากประมวลกฎหมายแพ่ง ฝ่ายสิทธิสตรีประสบความสำเร็จในการสร้างความเท่าเทียมทางเพศผ่านกระบวนการทางกฎหมาย ซึ่งเป็นแนวทางหลักของฝ่ายสิทธิสตรีมาโดยตลอด

ในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาสิทธิสตรีเกาหลีใต้ การยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวและการแก้ไขกฎหมายครอบครัวให้มีความเท่าเทียมทางเพศที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 2005 นับได้ว่าเป็นความสำเร็จสูงสุดของประชาชนในการสร้างความเท่าเทียมทางเพศในระดับครอบครัวที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมาย จากเดิมที่เคยเป็นระบบครอบครัวที่มีผู้ชายเป็นศูนย์กลางตามรากฐานขนบธรรมเนียมครอบครัวที่ได้รับสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโชซอน ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นระบบครอบครัวที่มีความเท่าเทียมทางเพศโดยผ่านการแก้ไขทางกฎหมายครอบครัว การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นผลจากการเคลื่อนไหวขององค์กรเพื่อสิทธิสตรีที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าในยุคสมัยใหม่

ผลสำเร็จขององค์กรเพื่อสิทธิสตรีในการแก้ไขกฎหมายครอบครัวนั้นมีความคิดมาจากมุมมองแบบสตรีนิยมเสรีนิยมเป็นหลัก มองว่ากฎหมายครอบครัวขณะนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีตามหลักคำสอนของลัทธิขงจื้อ ซึ่งให้ความสำคัญกับผู้ชายและสร้างสถานะความเป็นรองให้กับผู้หญิงในครอบครัว องค์กรเพื่อสิทธิสตรีสนับสนุนการมีสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายตามแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย และดำเนินการเคลื่อนไหวในทางกฎหมายโดยเชื่อว่ากฎหมายครอบครัวที่มีความเท่าเทียมทางเพศจะนำไปสู่สถานภาพในครอบครัวที่ดีขึ้นของผู้หญิง แนวคิดสตรีนิยมเสรีนิยมกลายเป็นแนวทางหลักในการเคลื่อนไหวของฝ่ายองค์กรเพื่อสิทธิสตรีที่ต้องการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อความเท่าเทียมทางเพศโดยสันติวิธี ซึ่งไม่ได้มีเพียงการเคลื่อนไหวทางกฎหมายเท่านั้น ยังปรากฏการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสร้างความตระหนักรู้เรื่องสิทธิสตรีให้กับคนในสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติไปพร้อมกันด้วย

บทสรุป

ขนบธรรมเนียมครอบครัวของเกาหลีใต้มีรากฐานจากหลักคำสอนขงจื้อ ซึ่งให้ผู้ชายเป็นศูนย์กลางของครอบครัวและแบ่งแยกผู้ชายและผู้หญิงอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ความเป็นสมัยใหม่เริ่มแพร่เข้าสู่เกาหลีผ่านการเข้ามาของศาสนาคริสต์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงได้รับโอกาสทางการศึกษาและเริ่มมีบทบาทนอกบ้านมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเศรษฐกิจเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดชนชั้นแรงงานหญิงจำนวนมาก นำไปสู่กระแส “ผู้หญิงใหม่” ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ผู้หญิงได้รับการศึกษามากขึ้น มีอิสระทางความคิด สามารถทำงานหาเลี้ยงครอบครัวได้ และมีบทบาทสำคัญอื่น ๆ ในภาคสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่การสร้างกลุ่มผู้หญิงหัวก้าวหน้าที่ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศ โดยเฉพาะในประเด็นกฎหมายครอบครัวที่ยังคงรักษาความมีผู้ชายเป็นศูนย์กลาง เกิดเป็นการเคลื่อนไหวทางกฎหมายครั้งแรกตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เพื่อแก้ไขความไม่เท่าเทียมทางเพศในระบบกฎหมาย ท่ามกลางกระแส

ตอบได้จากรัฐบาลอนุรักษ์นิยมที่ต้องการรักษาขนบธรรมเนียมครอบครัวดั้งเดิมของเกาหลีไว้

กระทั่งในทศวรรษ 1970 รัฐบาลเริ่มปรับเปลี่ยนนโยบายเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว จากการตระหนักถึงปัญหาค่านิยมการมีลูกชาย ซึ่งส่งผลต่ออัตราการเกิดและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ กฎหมายครอบครัวจึงกลายเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มสิทธิของผู้หญิง โดยเฉพาะในฐานะภรรยาและลูกสาว เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมและลดการแบ่งแยกทางเพศ การแก้ไขกฎหมายครอบครัวใน ค.ศ. 1977 นำไปสู่กระแสตอบโต้จากกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่มองว่าสิ่งนี้เป็นการทำลายขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของเกาหลี ขณะที่การเคลื่อนไหวของฝ่ายสิทธิสตรียังคงดำเนินต่อไป กลายเป็นบรรยากาศความขัดแย้งในสังคมตลอดทศวรรษ 1980 ทว่าต่อมาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองประชาธิปไตยและความคิดเห็นของประชาชนที่เห็นด้วยกับการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวมากขึ้นอันเป็นผลจากการขับเคลื่อนทางสังคมอย่างเข้มแข็งของฝ่ายสิทธิสตรี กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการยกเลิกระบบหัวหน้าครอบครัวและการปรับแก้กฎหมายครอบครัวให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้นใน ค.ศ. 2005 ทำให้สิทธิของผู้หญิงในครอบครัวได้รับการรับรองทางกฎหมายอย่างเป็นทางการในที่สุด

ในประวัติศาสตร์การพัฒนาสิทธิสตรีของเกาหลีใต้ การเคลื่อนไหวเพื่อการแก้ไขกฎหมายครอบครัวถือเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีที่ยาวนานที่สุดของเกาหลีใต้ ซึ่งใช้เวลากว่า 50 ปี ในการพัฒนาจากระบบครอบครัวที่ตั้งอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับการปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโชซอนสู่ระบบครอบครัวที่มีความเท่าเทียมทางเพศ สิทธิสตรีในครอบครัวได้รับการรับรองทางกฎหมาย ซึ่งถือเป็นการพัฒนาสิทธิสตรีในระดับครอบครัวที่เป็นรูปธรรมผ่านระบบกฎหมายซึ่งได้รับการยอมรับจากประชาชน จึงกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในความสำเร็จสูงสุดในการพัฒนาสิทธิสตรีของเกาหลีใต้ซึ่งขับเคลื่อนโดยองค์กรสตรีหัวก้าวหน้าที่สนับสนุนการมีสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย นอกจากนี้ ความสำเร็จในการแก้ไขกฎหมายครอบครัวยังสะท้อนถึงโครงสร้างทางการเมืองและสังคมของเกาหลีใต้ที่มีความก้าวหน้าในระบบการให้คุณค่าทางความคิดของประชาชน โดยเห็นได้จากการที่รัฐบาลรับฟังข้อเรียกร้องของทั้งฝ่ายองค์กรสตรีและฝ่ายอนุรักษ์นิยม แม้จะเกิดเป็นกระแสความขัดแย้งทางความคิดของคนในสังคม แต่ก็แสดงถึงความเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนได้เป็นอย่างดี ทั้งระบบการเมืองที่เห็นผลประโยชน์ของประเทศเป็นสำคัญ แม้ในช่วงสมัยรัฐบาลเผด็จการทหารก็ยังมี การแก้ไขกฎหมายครอบครัวเกิดขึ้นเพื่อเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และสะท้อนถึงความสำคัญของการเมืองประชาธิปไตยที่เห็นความจำเป็นของการพัฒนาสิทธิสตรีเพื่อความเท่าเทียมทางเพศ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของผู้เขียนเรื่อง “พลวัตสิทธิสตรีเกาหลีใต้ ค.ศ. 1953-2022: พัฒนาการและความท้าทายการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี” และได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ This project is funded by National Research Council of Thailand (NRCT)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

- Kim, K. H. (1998). *Gender politics in South Korea: The contemporary women's movement and gender policies, 1980-1996* (Doctoral dissertation). Graduate School of the University of Wisconsin-Madison.
- Kim, S. K. (2014). *The Korean women's movement and the state*. Routledge.
- Kim, Y. C. (1979). *Women of Korea: A history from ancient times to 1945* (2nd ed.). Ewha Women University Press.
- Oh, J. Y. (1993). *A women's history: The family law reform in Korea: 1948-1991* (Doctoral dissertation). New York University.
- Seth, M. J. (2020). *A concise history of Korea* (3rd ed.). Rowman & Littlefield.
- Suh, D. W., & Park, I. H. (2014). Framing dynamics of South Korean women's movement, 1970s-90s. *The Journal of Korean Studies*, 19(2), 327-356. doi:10.1353/jks.2014.0016
- Yang, H. A. (1998). *Envisioning feminist jurisprudence in Korean family law at the crossroads of tradition/modernity* (Doctoral dissertation). The New School for Social Research.
- Yang, H. A. (2008). A Journey of Family Law Reform in Korea: Tradition, Equality, and Social Change. *Journal of Korean Law*, 8, 77-94.
- Yoo, T. J. (2008). *The politics of gender in colonial Korea: Education, labor, and health, 1910-1945*. University of California Press.
- Yune, J. S. (2005). Tradition and the constitution in the context of Korean family law. *Journal of Korean Law*, 5(1), 194-221.

ภาษาไทย

- Choi, G. S. (2019). 60 years of women's movement history of the Korean women's association ④ family law revision movement abolishes the head of household system after a long time [한국여성단체협의회 60년 여성운동사 ④ 가족법 개정운동 오랜 끝에 호주제 폐지되다]. *Womennews*. <https://www.womennews.co.kr/news/articleView.html?idxno=193736>
- Dong-A Ilbo. (1977, December 15). Family law reform sparks direct confrontation between women's groups and confucian scholars [가족법 개정 싸고 여성단체 유림 정면 대결]. *Dong-A Ilbo*, 2.

- Dong-A Ilbo. (1988, December 1). Confucian scholars: “Oppose the abolition of the household system” [유림 “호주제 폐지 반대”]. *Dong-A Ilbo*, 9.
- Encyclopedia of Korean Culture. (2024). New women [신여자]. *Encyclopedia of Korean Culture*. <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0079709>
- Ji, Y. S. (1982, March 1). Don’t frame family law reform solely as a women’s rights movement: The academy house dialogue meeting [가족법 개정 “여권 운동으로만 물지 말라” 아카데미하우스 대화의 모임]. *Dong-A Ilbo*, 7.
- Kim, J. H. (1986, December 2). Family law revision “pros and cons campaign” in full swing [가족법 개정 찬반 운동 한창]. *Chosun Ilbo*, 11.
- Korean Family Planning Association. (n.d.). *Population and family planning* [인구와 가족계획]. <https://www.archives.go.kr/next/srch/uniDetailSearch.do>
- Ministry of Government Legislation, Korean Law Information Center. (1948). *Constitution of the Republic of Korea* [대한민국헌법]. <https://www.law.go.kr/법령/대한민국헌법/00001,19480717>
- National Archives of Korea A. (2024). *Family planning program* [가족계획 사업]. <https://www.archives.go.kr/next/newsearch/listSubjectDescription.do?id=002608&sitePage=>
- National Archives of Korea B. (2024). *Daughter or son, just have two and raise them well* [딸 아들 구별 말고, 둘만 낳아 잘 기르자]. <https://theme.archives.go.kr/next/stampPoster/stampPosterDetail.do?stampPosterId=DH50004030&stampPosterType=N&year=ALL>
- National Assembly Minutes. (1957, November 5). *Plenary session of the 3rd National Assembly, 26th meeting, 29th session* [제3대 국회 제26회 제29차 국회 본회의].
- National Assembly Minutes. (1957, November 6). *Plenary session of the 3rd National Assembly, 26th meeting, 30th session* [제3대 국회 제26회 제30차 국회 본회의].
- National Assembly Minutes. (1957, November 9). *Plenary session of the 3rd National Assembly, 26th meeting, 33rd session* [제3대 국회 제26회 제33차 국회 본회의].
- National Assembly Minutes. (1962, December 21). *Standing Committee of the Supreme Council for National Reconstruction, 94th meeting* [국가재건최고회의 상임위원회 제94차].
- National Assembly Minutes. (1977, December 17). *Plenary session of the 9th National Assembly, 98th meeting, 23rd session* [제9대 국회 제98회 제23차 국회 본회의].

- National Assembly Minutes. (1984, October 15). *Plenary session of the 11th National Assembly, 123rd meeting, 10th session* [제11대 국회 제123회 제10차 국회 본회의].
- National Institute of Korean History. (2024). *The constitution enacted by the first National Assembly* [제헌 국회에서 제정된 제헌 헌법]. http://contents.history.go.kr/front/hm/view.do?levelId=hm_145_0060
- Park, Y. O. (1984). *A study on the history of women's modernization movement in Korea* [한국근대여성운동사 연구]. Korean Institute of Spiritual Culture.
- Segye Ilbo. (2009). This person's life: Family law expert Kim Jusoo, former Yonsei University professor [이 사람의 삶 가족법 대가 김주수 前 연세대 교수]. *Segye Ilbo*. <https://www.segye.com/newsView/20090204003469>
- Shin, S. M. (1982, March 2). Family law debate should move beyond the gender divide [가족법 쟁점 성대결 차원 벗어나야]. *Chosun Ilbo*, 6.